

Doktori disszertáció (PhD) tézisei

**Frontier Mercenaries and the History of a Forgotten Crusade –
The Emergence of Mercenary Companies in the Border Region of the
Holy Roman Empire and the Kingdom of France 1358-1366**

Ölbei Tamás

Témavezetők: Prof. Dr. Bárány Attila, Prof. Dr. Sylvain Gouguenheim,
Prof. Dr. Valérie Toureille

UNIVERSITÉ DE LORRAINE / DEBRECENI EGYETEM

Debrecen

2024

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A 14. század közepére a zsoldosok elkerülhetetlen tényezővé váltak a késő középkori hadviselésben, így Európa népeinek nagy része nap mint nap találkozott velük. E jelenlét gyökeresen megváltoztatta a lakosság gondolkodásmódját és biztonságérzetét, ahogy azt számos európai levéltári forrás és krónika bizonyítja. A fizetett hadseregek megjelenése a hadviselést szerződéses alapokra helyezve, alapvető hatást gyakorolt az élet minden területére. Az ebből fakadó gazdasági, katonai, politikai, illetve társadalmi következmények mellett érdemes megvizsgálni a lakosság és a zsoldosok közötti kapcsolat pszichológiai és kulturális aspektusait, valamint az idegen katonák jelenlétének hatását az élet kevésbé nyilvánvaló területeire, mint például a divat. Az 1360-as évekre már többnemzetiségű zsoldoskompániák járták az európai hadszíntereket gyakran ezer kilométernél is nagyobb távolságokat megtéve. Angol, francia, német, walesi, skót, breton, gascon, provence-i, navarrai, olasz, kasztíliai, aragóniai, katalán, magyar és még lengyel zsoldoscsapatok is harcoltak az Ibériai-félszigeten, Itáliában, Franciaországban, a Német-római Birodalomban, Bulgáriában, Afrikában és Bizáncban. Vezetőik közül néhányan nemzetközi karriert befutva idegen országokban, a helyi közösség megbecsült tagjaként, magas tisztségeket betöltve telepedtek le. Sir John Hawkwood mellett, olyan kapitányok sorát lehet megemlíteni, mint Arnaud de Solier, más néven Limousin, aki az 1380-as években Villalpando uraként szolgált Trastámarai Henriket. Otto von Braunschweig, aki egész Itáliában harcolt, és 1339-1380 között többször járt Franciaországban, vagy V. Konrád, Teck hercege, aki Ferrara városát szolgált, és 1386-ban bekövetkezett halála után itt lelte végső nyughelyét. Ebbe a sorba tartozik Eustache d'Auberchicourt is, aki 1360-ban vette feleségül Isabelle de Juliers-t, az angol királyné unokahúgát, és a Térdszalag lovagrend egyik alapító tagja volt. De meg lehet említeni Pierre de Villaines, aki Bertrand du Guesclinnel együtt Kasztíliaiba ment, és Ribadeo grófjaként fejezte be a hadjáratot, miután Henrik trónra lépett az 1370-es években. A lombardiai Bertrand Gasth, aki évekig hűségesen szolgált a burgundi hercegeket, majd 1366-ban Vertus kormányzója lett. Ugyanigy, Arnaud de Cervole is a sikeres katonai vállalkozók közé tartozik, akit zsoldoskapitányból a Burgundi arisztokrácia egyik legbefolyásosabb tagjaként láthatunk viszont. Luchino dal Verme és Malatesta Ungaro Petrarca barátaként éltek le életüket, mindketten hosszú, sikeres karriert befutva haltak meg. Ez a lista korántsem teljes. Mások hazatértek és letelepedtek, miután életük egy részét külföldi szolgálatban töltötték, mint például Bertrand du Guesclin, az angol Robert Knolles, Hugh Calveley, a német Werner von Urslingen, a magyar Toldi Miklós. De megemlíthető Meggyesaljai Mórócz Simon is, aki az összes Trecento külföldi és olasz condottieri közül egyedül viselte a nevén a halált, hiszen az olasz krónikák "messer Simone della Morte"-nak nevezik az 1360-as években. Természetesen az ebben az időszakban tevékenykedő kapitányok többsége nem volt olyan sikeres vagy szerencsés, mint azok, akik túléltek ezt a két viharos évtizedet. Az 1350 és 1370 között aktív zsoldoskapitányok túlnyomó többsége erőszakos halált halt.

A disszertáció témája azért különleges, mert a késő középkori társadalomban nem volt más csoport, amely számára, vagy amely ellen egyidejűleg szerveztek volna keresztes hadjáratokat. VI. Ince és V. Orbán pápák többször alkalmazták a kiközösítést a nagy kompániákkal szemben és hirdettek keresztes hadjáratokat Itáliában, vagy a Franciaországban. Bár, ezek az intézkedések nem maradtak teljesen következmények nélkül, de nem is érték el a kívánt hatást: a zsoldosok visszaszorítását Európában.

A brétigny-i békeszerződést (1360. május 6.) követően a zsoldosok jelentette problémákat már nem lehetett egy-egy ország szintjén kezelni. Összeurópai megoldásra volt szükség. A rivalizáló monarchiaknak össze kellett fogniuk a pápasággal annak érdekében, hogy olyan

tervet dolgozzanak ki, amely megszabadítja a lakosságot a nagy kompániáktól, és egyúttal kezeli a keleten és nyugaton jelenlévő muszlim fenyegetést. Három, egymástól látszólag független eseménysorozat vezetett négy, egymással szorosan összefüggő keresztes hadjárat megszervezéséhez 1362 és 1366 között. Az első ezen folyamatok közül az oszmán fenyegetés növekedése volt a Levantében, illetve az oszmánok megjelenése Európában. A második, a fentebb taglalt zsoldos kompániák dominánssá válása és ennek következtében az életveszélyes fenyegetésük állandósulása Itáliában és a Francia királyság területén. A harmadik pedig az Ibériai-félszigetet lángba borító, két féltestvér közötti dinasztikus konfliktus jelentette. Trastámarai Henrik és a Kegyetlen Péter, Kasztília királya váltakozó sikerrel folyó küzdelme szerves részét képezte a Kasztília és Aragónia közötti rivalizálásnak.

Az 1365/66-os négy keresztes hadjárat következményei az Atlanti-óceán partjaitól a Fekete-tengerig nyomon követhetők, és emberek százezreinek életét befolyásolták a La Manche-csatornától Afrikáig. II. Lusignan Péter vezetésével a keresztes hadjárat Alexandria kifosztásával végződött, míg Bertrand du Guesclin vezette zsoldosok, akik névlegesen Granada felé vonultak, végül a Trastámara-dinasztiát segítették hatalomra. Savoyai VI. Amadé keresztes hadjárata Gallipoli elfoglalása után a bolgár kalanddal ért véget, míg az Arnaud de Cervole vezette negyedik keresztes hadjárat a résztvevők számát tekintve a legnagyobb volt, de a végrehajtást tekintve a legrövidebb. Észak-Itáliát és Kelet-Franciaországot szabadította volna meg a zsoldos kompániáktól, és a Magyar Királyság segítségével kiűzte volna az oszmánokat Európából, stabilizálva a gyengülő Bizánci Birodalmat. A disszertáció témája szűkebb értelemben pont: ez az elfelejtett keresztes hadjárat, tágabb értelemben pedig a Százéves háború zsoldosainak megjelenése a Német-római Birodalom és a Francia királyság határvidékén.

Bár egyre bővülő, nagy nemzetközi szakirodalma van a 14 századi zsoldosoknak, amint az a két szakirodalommal foglalkozó fejezetből kitűnik, a modern kori történetírásban mindössze egy munka készült angol nyelven (Kenneth Fowler, *Medieval Mercenaries: The Great Companies Vol. 1.* Oxford 2001.) és egy francia nyelven (Geoffrey Grill, *Les Grandes Compagnies en Lorraine et en Alsace de La Paix de Bretagne à la Mort de Charles V, (1370-1380),* Strasbourg, 2006.) Arnaud de Cervole, ahogy a korabeliek hívták, a Föesperes keresztes hadjáratáról. Ugyanígy, a 14 századi zsoldosoknak, a disszertáció által érintett két nagy témakörével, a magyar zsoldosok itáliai jelenlétével és a Német-római birodalom nyugati tartományában illetve a Francia királyság keleti részén, röviden a határvidékén, megjelenő *routiers*-kal más-más okokból kifolyólag a 20. és 21. századi történészek vagy egyáltalán nem, vagy csak érintőlegesen foglalkoztak.

Még két szakirodalmat kell megemlíteni: az első azért volt fontos, mert tartalmazott egy rövid utalást arra nézvést, hogy a pápaság együtt kezelhette a zsoldosok francia és itáliai problémáját. (Eugene L. Cox, *The Green Count of Savoy, Amadeus VI and Transalpine Savoy in the Fourteenth-Century,* New Jersey, 1967.) A másik pedig egy fiatal svájci kutatónak a munkája, amiben felhívta a figyelmet, arra, hogy a Zöld Gróf, VI Amadé vezette keresztes hadjáratban magyar zsoldosok is részt vettek. (Florian Chamorel, "Ad partes infidelium" : la croisade d'Amédée VI de Savoie, juin 1366 - juillet 1367, Lausanne, 2016.) Ezek miatt folytatódott a kutatómunka Torino-ban, illetve Chambéry-ben.

A szakirodalmat megismerve, illetve a doktori tanulmányokat megelőző kétéves levéltári kutató munka alapján 2018-ban a disszertációt az alábbi munkahipotézisek határozták meg:

- A jelenlegi vélekedéssel ellentétben az 1365-ös, sőt az 1366-os keresztes hadjáratok előkészületei 1362-ra nyúlnak vissza.

- I. Lajos magyar király sokkal intenzívebb szerepet játszott a keresztes hadjárat előkészítésében, mint azt a történészek korábban gondolták. A keresztes hadjáratok - szárazföldi és tengeri - ötlete V. Orbántól, esetleg a ciprusi királytól származott.
- I. Lajos rendszeresen konzultált e témában a pápával, a német császárral, a francia királlyal, Savoya grófjával és Ciprus királyával.
- Arnaud de Cervole 1365-ös hadjárata és VI. Amádé 1366-os keresztes hadjárata között közvetlen kapcsolat áll fenn. Cervole visszatért Burgundiába, hogy csatlakozzon Savoya grófjához a szárazföldi útvonalak elvágását követően. A tervek szerint Velencében kellett volna hajóra szállnia és elvitorláznia keletre. A keresztes lovagokhoz csatlakozó zsoldosok egy része savoyai VI. Amádé oldalán Galipoliba, sőt Bulgáriába is eljutott.
- I. Lajos eleinte zsoldosok segítségével akarta kiűzni a törököket Európából. Ez a terv azonban kudarcot vallott.
- E körülmények fényében kell értékelni I. Lajos nyugati és déli politikáját.
- Már a bulgáriai hadjárat előtt kész tény volt, hogy VI. Amádé és I. Lajos együtt indulnak keresztes hadjáratra.

A Phd első éveiben, mivel nem lehetett tudni pontosan, hogy mekkora anyag rejlik a francia és itáliai levéltárak mélyén az egyik fontos kutatási irányt a kompániák ibériai megjelenése jelentette. Ezért, a Lleidai Egyetemen meglévő kitűnő kapcsolatot kihasználva, Prof. Bárány Attila vezetésével bejártam az spanyol levéltárakat magyar források és a kompániák után kutatva Barcelonától, Pamplonáig, Burgostól, Zaragosaig. Az így megszerzett forrásanyag, amelyet bár több tanulmányomban felhasználtam, végül nem került a disszertáció korpuszába beépítésre, így a nyugati irányú keresztes hadjárat története egy másik munkában lesz feldolgozva. A spanyol kutatás alatt kezdődött el "A középkori magyar hadsereg forrásai Európában (1301-1437)" kutatócsoportban végzendő munka megalapozása, amely a nemzetközi szakirodalomban meglévő magyar vonatkozású levéltári források összegyűjtését jelentette.

Az a munkahipotézis, miszerint II. Jó János francia király vezetésével megszervezendő 1363-as keresztes hadjárat János halálát követően 1365-ben és 1366-ban négy különböző keresztes hadjárat origója lett, igaznak bizonyult. A kutatócsoportban elvégzett egyre szélesebb körű, egyre több levéltárat érintő munka során, több közvetlen levéltári bizonyítékot találva sikerült összekötni az Észak-Itáliában és a Francia királyság keleti részén tartózkodó nagy kompániák történetét Arnaud de Cervole vezette keresztes hadjáratokkal. Végül, a firenzei levéltárban talált V. Orbán által a városi tanácsnak írt levél végképp a további olasz levéltári kutatások felé irányította az utolsó évek munkáját, megalapozva ezzel egy sor új kutatási eredményt a disszertációban.

Eddigre azonban, a keresztes hadjárat előzményeivel párhuzamosan, egy másik kutatási vonulat is kiforrta magát, amely eredetileg nem alkotta a disszertáció szerves részét. A birodalom és a királyság Lille-től Lyonig terjedő határvidékén pont az 1365-ös keresztes hadjáratot megelőző években jelentek meg a százéves háború zsoldosai alapvető és visszafordíthatlan változásokat hozva a helyi lakosság életében. A champagne-i, barrois-i, elzászi, lotaringiai és burgundiai, illetve lyoni levéltárakban rejtőző források alapján pedig több oldalról, új módokon lehetett bemutatni ezt az átalakulást egyszerre vizsgálva a zsoldosok és helyi lakosság interakcióját mikro és makro szinten. Valójában, a keresztes hadjárat kezdeti sikerét, a sikeres toborzást, a kiemelkedő létszámot, majd annak kudarcát és gyors lefolyását

meg sem lehet érteni az előzmények bemutatása nélkül. Eképp, a disszertáció céljai is bővültek a zsoldosok és a lakosság kapcsolatának átfogó, több szempontú vizsgálatával. A disszertációban választ szerettem volna adni az alábbi kérdésekre:

- Milyen érzelmek váltott ki a zsoldosok megjelenése a helyi lakosság körében.
- Milyen interakció figyelhető meg a forrásokban a zsoldosok és a helyi lakosság között.
- Különösen érdekelt a nők és zsoldosok közti kapcsolat. Itt számomra a legérdekesebb kérdés az volt, hogy a hagyományos tettes-áldozat sémán túl, hogyan árnyalható az interakciós kép.
- Milyen stratégiát, illetve taktikát alkalmaztak a kompániák kapitányai amikor elfoglaltak és/vagy kifosztottak egy területet. Ebben a témakörben, a kutatás során a kémkedés kérdése különösen izgalmasnak bizonyult.
- Mik voltak a védekezés eszközei a helyi lakosság és a határvidék urai számára.
- 1357-65 között a határvidéken egy nagy, illetve több kisebb csatára került sor. A Százéves háborúban oly ritka csaták határon átnyúló következményeinek vizsgálata is kiemelt szerepet kapott a disszertáció elkészítése során.

Mіндеzekre a kérdésekre Arnaud de Cervole vezette kereszties hadjárat keretein belül, a fő kutatási irányba illeszkedve kellett választ találni. Mint utólag kiderült, ez volt a helyes irány, hisz a Theatres of War fejezet utolsó harmada adja a magyarázatot Arnaud de Cervole túlságosan korai indulására, az európai diplomáciai előkészítés, a keresztiesek tényleges indulása közötti látszólag érthetetlen diszkrepanciára, amely végső soron a kereszties hadjárat korai bukásához is vezetett.

II. Módszertan

Az alkalmazott módszertant a legegyszerűbben úgy lehet összefoglalni, hogy a zsoldosok nyomát kellett követni, végigkutatva megjelenési területükön lévő megyei és városi levéltárakat. Ez a gyakorlatban természetesen sokkal bonyolultabbnak bizonyult, hisz középfelnémet, latin, francia, olasz, aragón és kasztíliai források feldolgozását jelentette. Sokszor egymástól eltérő típusú, nyelvű forrásokat kombinálva lehetett egy-egy új eredményt feltárni, egy-egy új összefüggést megtalálni. Ez a megközelítés lehetővé teszi a disszertációban felhasznált források körének és sokféleségének átfogó megértését.

A disszertációban szereplő források földrajzi, nyelvi és tipológiai sokféleséget mutatnak. Két csoportba sorolhatók: publikált források, elsősorban 19. századi magyar, francia, német, olasz és angol történészek által, valamint 20. és 21. századi amerikai történészeknek köszönhetően, valamint francia és olasz levéltárakból származó, nem publikált források.

A levéltári forrásokat, krónikák, évkönyvek, Urkundenbücher, kiadott pápai és királyi levelezések, oklevelek, adománylevelek, pápai bullák egészítették ki.

1. Levelezések

A témához kapcsolódó egyik fontos forráscsoport a disszertáció szempontjából különböző fontos személyek levelezése volt: II. Péter ciprusi király, VI. Ince, V. Orbán pápák, Bertrand du Guesclin, V. Károly francia király, IV. Károly császár, II. Károly navarrai király, Merész Fülöp burgundi herceg tartoznak ide. Ide sorolhatók olyan pápai legátusok, mint Gil de Albornoz és Androin de la Roche, vagy korabeli értelmiségiek, mint pl. Petrarca. Az általa írt levelekből, a zsoldosokról általában értékes információkhoz lehet jutni, de különösen fontosak voltak Luchino dal Verme-hez írt levelei, amelyekben meggyőzte őt, hogy vezesse a Velence által az 1364-es krétai kereszties hadjárat leverésére küldött sereget. Ugyanígy fontos Sienai Szent Katalin levele Sir John Hawkwoodhoz. Levelében Katalin nagyon meggyőzően érvelt a pápa által szervezett kereszties hadjáratban való részvétel mellett.

Vannak azonban más típusú levelek is, amelyeket figyelembe kell venni: szabad birodalmi városok levelezése, püspökök levelezése, zsoldoskapitányok levelei, különböző várak kapitányainak levelei, urak, nemesek vagy polgárok nyilatkozatai és levelezései a városokkal, amelyek zsoldosokról szóló információkat tartalmaznak stb

2. Pénzügyi dokumentumok

A disszertáció nagymértékben támaszkodik a pénzügyi források sokféleségére. Ezek közé tartoznak a különböző határ menti hercegségek zsoldosokkal kapcsolatos kiadásait részletező feljegyzések, valamint a városok és szövetségeik által a zsoldosok ellen hozott védelmi intézkedésekről szóló pénzügyi jelentések. Emellett vannak kifejezetten a zsoldosok elleni védekezésre szánt számlák és rendelkezések, jelentések a mozgásukról és tevékenységükről, valamint a védelmi erőfeszítések megszervezését segítő kémjelentések és az ezekhez kapcsolódó kiadások. A védelmi intézkedésekre vonatkozó parancsok teljesítésében különböző hatóságok vettek részt, köztük a városok, azok ligái, várkapitányok, királyi tisztviselők és a védelemért felelős bailli-ok, prévôt-ok. A VI. Amádé kereszties hadjáratával kapcsolatos pénzügyi feljegyzések, konzuli jelentések, a zsoldosokkal vívott csatákból származó, az egyháznak szánt ajándékok, valamint a zsoldosoknak fizetett váltságdíjak szintén szerepelnek az elemzésben.

A kompániák tevékenységére feljegyzések sokasága világít rá, a kompániák ellenőrzése alatt álló templomok leltári feljegyzéseitől kezdve a kompániák vagy egyes kapitányaik által irányított inváziók és chevauchéék részletéig. A részletes feljegyzések gondosan őrzik a városok által a szolgálatukban álló caporalisok és conestabilisek számára kifizetett megbízásokat.

3. Szerződések, jogi dokumentumok, kártérítési jegyzőkönyvek

A források sora kiterjed továbbá az egyes zsoldosokat és kapitányukat célzó jogi eljárásokra is. Ide tartoznak a zsoldosok által birtokolt városok és várak átadási szerződésai, a hozzájuk tartozó jegyzőkönyvekkel együtt. A zsoldos társaságokkal folytatott

összeadásokban elszenvedett veszteségeikért a hűbéruraknak küldött kártérítési levelek is ide tartoznak.

A források egy különálló csoportja a különböző típusú szerződésekre és megállapodásokra összpontosít, beleértve a zsoldos társaságokat érintő magánháborúk békeszerződéseit, a zsoldosok elleni védelmi szövetségeket. Emellett a zsoldoskapitányok és az uralkodók által a kereskedők vagy magánszemélyek számára adott védelmet biztosító menlevelek is kiemelkedő helyen szerepelnek.

Különböző feljegyzések részletes betekintést nyújtanak a zsoldos társaságok tulajdonában lévő templomok átruházására vonatkozó megállapodásokba. A városok, urak vagy hölgyek és a zsoldoskapitányok közötti szerződések, valamint az elvégzett szolgáltatások kifizetését igazoló nyilatkozatok felbecsülhetetlen értékűek betekintést nyújtva a zsoldosokkal történő együttélés hétköznapjaiba. A zsoldos társaságok által okozott károk megtérítését kérő személyek beadványait is meg kell említeni.

Mіндеzen források kombinálásával számos új eredményre lehetett jutni. A metzi és firenzei levéltárak hasonló stílusú zsoldosokkal kapcsolatos kifizetési listáinak összehasonlítása lehetővé teszi, annak megértését, hogy miért mentek a határvidék nagyvárosaiból, mint pl. Strasbourgból, sokkal inkább Itáliába szolgálni, mint maradtak volna otthon és a helyi háborúkban keresték volna kenyerüket a német zsoldosok.

Ugyanígy, a metzi levéltár zsoldoslistáit, Bar-le-Duc prévöti számadáskönyveivel kombinálva megérthető és jól látható, hogyan működött a határvidék urainak és városainak angol invázió elleni védelmi szövetsége a gyakorlatban.

Egy másik példa a térség legnagyobb csatájához kapcsolódik, amely szintén bemutatja a többféle levéltári forrás együttes felhasználásának eredményét. A határvidéki levéltárak forrásait összekapcsolva a brignais-i csata (1362 április 6) területi következményeit lehet nyomon követni. Dijoni, colmari és metzi levéltárak különböző típusú forrásai pontosan megmutatják, hogy a külső fenyegetésre milyen reakciók születtek, milyen eszközök álltak a helyi hatóságok rendelkezésére, hogy megállítsanak egy életveszélyes fenyegetést. Egy, a csatában a királyi seregben elfogottak számára kiállított kifizetési bizonylatot összekötve a colmari és metzi védelmi szövetségek okleveleivel látható, hogy mindössze egy hónappal a csata után, több száz kilométerre Északra egymást kiegészítő védelmi szövetségek sora született.

Miután a disszertációt érintő kutatások földrajzilag kiterjedtek voltak, azonban egy szűk intervallumot tekintve mindössze két évtizedet ölelnek fel, lehetővé teszik egyes késő középkori hadtörténeti kérdések nagyobb léptékű vizsgálatát. Erre példa a 14 századi seregek egy adott térségen történő áthaladásának vizsgálata: a pamploniai, barceloniai, zaragozai, lleidai levéltárak forrásait a témában össze lehet hasonlítani a mantovai, sienai, pisai levéltárakban őrzött forrásokéval, illetve a bar-le-duc-i, dijoni, lillei, vagy lyoni levéltárakban található forrásokéval, levonva az általános konzekvenciákat a hasonlóságokból, vagy az esetleges különbségekből.

III. Az értekezés új tudományos eredményei

A fentiekben vázolt módszertant alkalmazva a munkahipotézisek nagy részére sikerült kielégítő választ adni, ugyanakkor van olyan pont, ami nem teljeskörűen lett megmagyarázva, illetve a dolgozat végére számos új kérdés is felvetődött, aminek megválaszolása még várat magára.

Nem teljeskörűen megmagyarázott kérdés: I. Lajos szerepe a kereszties hadjáratok előkészítésében.

Az East Central Europe-ban még 2020-ban megjelent tanulmányra pozitív visszajelzések születtek, amelyek arra irányultak, hogy az I. Lajos és VI. Amádé eddig ismeretlen kapcsolatának történetét tovább kellene folytatni és összekapcsolni a vidini bánúság létrejöttével. A disszertációban ez valamivel részletesebben ki lett fejtve és majd egy későbbi tanulmány, illetve a négy kereszties hadjáratról írt könyv keretében erre sor is fog kerülni. A tanulmány megjelenését követő torinói kutatásokból kiderült, hogy a levéltár Nagy Lajos és a Zöld Gróf közötti követjárások forrásából néhányat megőrzött, azonban felkutatásukhoz még vissza kell térni Torinóba. A pápai levél, melyet V. Orbán írt I. Lajosnak a kereszties hadjáratral kapcsolatban 1365 nyarán a nemzetközi szakirodalomban ismert volt, azonban Magyarországon nem volt benne a köztudatban. Több új tény jelenik meg a dolgozatban, vagy régi, már ismert adat kerül új megvilágításba (pl. Lajos és Velence közti követváltások, strasbourgri tanács levele Lajoshoz, Merész Fülöp és V. Károly kapcsolata Lajossal), de még tovább kell pontosítani Lajos kapcsolatát V. Károllyal, illetve Merész Fülöppel, illetve V. Orbánnal.

A disszertációban felvetett új problematika:

A legfontosabb kérdés Arnaud de Cervole szerepe 1365 tavaszán a kereszties hadjárat előkészítésében. Ez ki van fejtve részletesen a disszertációban, itt most csak elég annyit megemlíteni, hogy az időzítéssel van gond, egyszerűen az ismert dátumok alapján lehetetlen volt a Főesperesnek ekkora sereget összetoboroznia.

Mindezek ellenére a disszertáció nem csak a kereszties hadjárat, hanem a 14 századi zsoldosok történetének megértéséhez is számos újdonsággal járul hozzá. Ezeket három nagy csoportba lehet osztani.

1. Trecento Itáliában szolgáló magyar zsoldosok története

A disszertációban közölt új kutatási eredmények, a legelső szintézise a kutatócsoport keretében végzett munkának. Kiderült, hogy az 1360-as években az itáliai magyar jelenlét mértéke és időtartama meghaladott minden addigi előzetes várakozást. Levéltári bizonyítékok szolgálnak magyar zsoldosok több éves, akár évtizedes itáliai tartózkodásáról. A zsoldosok fegyverzetét és páncélzatát illetően pontos leírások állnak rendelkezésre. Eddig még nem született olyan átfogó tanulmány, amely a magyar könnyűlovasság itáliai hadszíntereken alkalmazott taktikáját és stratégiáját, a többnemzetiségű kompániákban betöltött szerepét, integrációjuk mértékét vizsgálta volna. Novák Ádámmal és Visegrádi Renátával együtt a

mantovai kutatások eredményeképp a fogságba esett magyar constabilisek és caporalisok címereinek és pecsétjeinek eddig ismert leírása pontosításra került, az oklevelek kritikai kiadása megtörtént eddig ismeretlen keletkezés- és útótörténetük ismertetve lett. VI. Amádé kereszties hadjáratában szereplő magyar zsoldosok Torinóiban őrzött forrásairól itt esik először szó a magyar szakirodalomban. E tanulmány bizonyos részeit tartalmazza a disszertáció.

2. A határvidéken aktív zsoldosok története

Ilyen átfogó, kifejezetten a helyi levéltárakra alapuló elemzése a 14 század közepén a Birodalom és a Királyság határvidékén megjelenő zsoldosoknak még nem történt meg a modern szakirodalomban. Ezen belül:

a, III. Edward brétigny béke (1360 május 8) előtti utolsó hadjáratát a helyi levéltári forrásokra alapozva még nem dolgozta fel senki. Ami munkák megjelentek azok a krónikákra, illetve angol levéltári forrásokra támaszkodtak. Ebben a tekintetben számos új elemmel gazdagodott a hadjárat története. Ide tartoznak a hadjárat Bar-i hercegségre és Burgundiára vonatkozó részletei (lásd pl. James Harleston Flavigny-ben történő tartózkodását, Robert, bar-i herceg védekezését a visszamaradt angol kapitányok ellen, Edward csapatainak Elzászban történt megjelenését stb.)

b, Szakirodalomban hasonló elemzés, mint amilyen a kompániák elleni és kompániák melletti kémkedést taglalja eddig még nem jelent meg. Egyes részletek már ismertek voltak, de ebben a formában a határ menti levéltári forrásokra támaszkodva ez az első ilyen elemzés.

c, Ugyanez igaz a folyóvölgyek szerepére a kompániák stratégiájában és taktikájában.

d, A zsoldosok által megszállt területen történő együttélésről már születtek elemzések, azonban nem ebben a korszakban és régióban, illetve olyan elemzés, mint amilyen 1360-1365 között Guillaume de Clugny számadáskönyveinek feldolgozásával történt, szintén ismeretlen az eddigi szakirodalomban.

e, Yolande de Flandre és a lengyel zsoldosok kapcsolata specifikusan, illetve Dame de Kassel és a zsoldosok története szintén először került feldolgozásra. Ez a részlete a disszertációnak egy 2025-ben az Imago temporis: medium Aevumban megjelenő tanulmány szerves részét képezi a határvidéken élő nők és zsoldosok viszonyát vizsgálva. Ugyanennek a tanulmánynak a részét képezi, az eddig még nem publikált a lille-i levéltárban található különleges forrás a témához vonatkozó részei a Nevers-i grófságban és a Donzy-i báróságban történekről az 1360-as évek elejéről.

f, A Burgundiai hercegség történetének azt az időszakát, mely az utolsó Capeting herceg halálától az első Valois herceg hatalmának megszilárdulásáig tartott a zsoldosok elleni harc fókuszában, szintén még nem lett ily módon a szakirodalomban tárgyalva.

3. Az 1365-ös kereszties hadjárat története

a, A hadjárat diplomáciai előkészítését ebben a formában még a modern szakirodalomban nem dolgozták fel, összekötve az Észak-Itáliát Kelet-Franciaországgal. V. Orbán pápa tervei a zsoldosok Keletre küldését illetően eddig ismeretlenek voltak a történészek előtt. A disszertáció

többszörös levéltári bizonyítékokkal szolgál (firenzei és dijoni levéltárak ide vonatkozó forrásai), hogy a pápa által 1365/66-ban támogatott keresztes hadjáratok közül Arnaud de Cervole volt a legnagyobb, illetve ténylegesen a kompániák elindultak délre Avignon felé, hogy csatlakozzanak az előzetes terveknek megfelelően az Itáliából induló másik két hadjárathoz. Eddig ismeretlen volt a szakirodalom előtt, hogy a pápa összehangoltan próbálta mozgósítani az Itáliában, és a Kelet-Franciaországban aktív zsoldosokat, és próbálta meg rábírní őket, hogy koordinált módon vegyenek részt az oszmánok ellen indított keresztes hadjáratokban.

b, A magyar szakirodalomban I. Lajos azon tervét, hogy a Százéves háború zsoldosainak bevonásával, VI. Amadéval, savoyai gróf keresztes hadjáratával kombinálva újí ki az épphogy Európában megjelent oszmánokat, a disszertáció ismerteti először.

c, A disszertáció azon része, ami azzal foglalkozik, hogy az 1365-ben Elzászban először megjelenő zsoldosok milyen érzelmi reakciókat váltottak ki a helyi lakosság körében szintén újdonság a nemzetközi szakirodalomban. Mindehhez a strasbourgri levéltárban megtalálható birodalmi városok levelezésének összefüggő forrásanyagát kellett felhasználni.

d, Az eddigi modern elemzéseket kiegészítve a disszertáció új részletekkel szolgál a keresztes hadjárat lefolyását illetően: ilyen a keresztesek vonulása: eddig a szakirodalomban rendezetlenül vonuló hordákként írták le őket, mint, azonban a kiderült, hogy Arnaud de Cervole az egymást követő zsoldos kompániák menetelését szigorúan kézbe tartotta, koordinálta, éppúgy, mint III. Edward tette azt az 1359-es hadjárat során. Egy másik teljesen új részlet Konrád a festő története, amely rávilágít IV. Károly császár és az strasbourgri lakosság között megromlott viszonyra, ami egészen a fegyveres konfliktus határáig fajult. Szintén új részlettel gazdagítja a disszertáció a keresztes hadjárat elzászi történet, amikor Strasbourg városának a keresztesek közeledéséről tájékoztató információs hálózatát elemzi.

e, A keresztes hadjárat lefolyását elemző két tanulmány a keresztes hadjárat történetét Arnaud de Cervole Burgundiai Grófságba történő visszatéréig követi nyomon és lezárja Arnaud de Cervole halálával, nem taglalva, az Itália felé elinduló kompániák történetét. Ugyanígy, disszertáció új részletekkel szolgál Arnaud de Cervole halálával kapcsolatban.

IV. Konklúzió

A disszertáció témája egy nagyon szűk időszakkal foglalkozik, tágabb értelemben néhány évvel, szűkebb értelemben pedig kevesebb mint egy év történetét dolgozza a Francia Királyság és a Német-római Birodalom határvidékén, valamint Olaszország Septentrionale régiójában.

A disszertáció egyik célja volt, hogy a zsoldosok megjelenését a százéves háborúban és annak hatását a Francia Királyság keleti határain a társadalom teljes spektrumából hozott példák segítségével elemezze. Mint minden változásnak, a zsoldosok és különösen a nagy kompániák megjelenésének is voltak nyertesei és vesztesei. Természetesen az arányok ebben az esetben sem kiegyensúlyozottak, hiszen sokkal többen szenvedtek a zsoldosoktól, mint ahányan profitáltak a velük kialakított kapcsolatból. Ugyanakkor a hagyományos megközelítés, amely csak a zsoldosok által okozott pusztításról szól, leegyszerűsítő, hiszen napjaink történéseinek is több olvasata van és ugyanez igaz a 14. század közepére is. Erre az egyik legjobb példa Guillaume de Clugny számadáskönyveinek vizsgálata, ahol az általa feljegyzett bűncselekmények gyakorlatilag egyharmada a zsoldosokhoz vagy a velük együttműködő

helyiekhez köthető. Hasonlóképpen, a nagy kompániák megjelenése a határvidéken alapvetően megváltoztatta az erőviszonyokat. Az ebben a disszertációban tárgyalt összes olyan esetben, amikor egy határ menti úr vagy város képes volt szerződést kötni egy nagy kompániával, akár koalícióba szerveződött erősebb ellenfeleket is le tudott legyőzni. Ilyen volt Metz városa, Grancy ura, vagy Vaudemont grófja.

A disszertáció során számos olyan szövetséget és szerződést mutattam be, amelyek a zsoldosok ellen jöttek létre. Ezek közé tartoztak a brignais-i csatát követő colmar-i szerződések, vagy azokhoz kapcsolódó metz-i szerződés, de a birodalmi városok által Arnaud de Cervole érkezése előtt létrehozandó szövetség, vagy V. Orbán 1366-os bolognai találkozásánál részt vevő itáliai városok szövetsége is. Ezeknek a szövetségeknek és szerződéseknek számos közös vonása volt. Megtiltottak minden kapcsolatot a zsoldosokkal, határozott időre szólóak, és földrajzi hatókörrel rendelkeztek. Legtöbbjük a szövetség által finanszírozott csapatok kiállítását is tartalmazta. Ahol tényleges harcokra került sor, mint III. Edward 1359/60-as hadjáratát követően, ott a szövetségek korlátozott eredményeket hoztak.

Amikor mindezen intézkedések nem hoztak kielégítő megoldást, ami a legtöbb esetben így volt, meg kellett vásárolni a nagy kompániák távozását. Erre számos példát találunk a disszertációban, elég csak Seguin de Badefolra gondolni Anse és Brioude városainak átadása kapcsán, illetve a burgundi hercegség esetére Arnaud de Cervole-lal, de meg lehet említeni Konrad von Landau nagy kompániájának 1357-es esetét is.

Ha azonban a zsoldosokat világi erővel nem lehetett legyőzni, akkor csak egyetlen logikus megoldás maradt, amit a Szentszék korábban nem próbált meg: meggyőzni őket, hogy vegyenek részt egy keresztes hadjáratban, hogy megmentsék lelküket, és a megbocsátás elnyerésével felkészüljenek a túlvilágra. A disszertációban külön fejezet foglalkozik azokkal az eszközökkel, emberekkel és módszerekkel, amelyekkel a zsoldosokat rávették, hogy egyszerre induljanak el Itáliából és Franciaországból, hogy Európa két periferiáján harcoljanak a kereszténységet fenyegető *canis infideli* ellen. Granada és a Balkán, esetleg Kis-Ázsia elég távolinak tűnt Avignontól ahhoz, hogy ha a keresztes zsoldosok egyszer odaérkeznek, nehezen, és főleg ne nagy számban térjenek vissza.

Arnaud de Cervole keresztes hadjárata egy különleges pillanatban jött, amikor a Francia királyságban és Itáliában béke hobolt, így a zsoldosok - legalábbis nagyon rövid időre - megbízás nélkül maradtak. A pápai politika, amely a zsoldosok a keresztes hadjáratra való rábeszélésre irányult, több év után sikerre vezetett. Ez a folyamat 1362 végén kezdődött II. Péter ciprusi király avignoni látogatásával. Mire II. Péter megérkezett Avignonba VI. Ince helyett, már az újonnan megválasztott pápa, V. Orbán várta. Péter szerencséjére, az új pápa ugyanolyan elkötelezett volt a keresztes hadjárat megszervezése mellett, mint elődje. Az ötlet váratlan támogatót kapott II. Jó János francia király személyében. János londoni fogságából visszatérve Avignomban ismerkedett meg a keresztes hadjárat gondolatával. Először jelezte részvételi szándékát, majd nem sokkal később felvette a keresztet egy sor fontos francia nemessel egyetemben. A keresztes hadjárat előkészítése című fejezet részletesen nyomon követi az eredetileg francia vezetésű keresztes hadjárat politikai előkészítésének fordulatait, amiből végül négy keresztes hadjárat alakult ki. Mindegyik keresztes hadjárat négy különböző céllal jött létre, de egymással összefüggve, szinte párhuzamosan zajlott le 1365 és 1366 nyara között. A zsoldosok alkalmazásának ötlete már a kezdetektől fogva felmerült, és bár Franciaországban és Itáliában 1364-ben a *rouzier*-k elutasították, a helyzet egy évvel később drámaian megváltozott. A firenzei és dijoni levéltári forrásokra és korábbi kutatásokra támaszkodva a disszertációnak sikerült nyomon követnie az Arnaud de Cervole és VI. Amadé keresztes hadjárata közötti kapcsolatot, így összekapcsolva a két hadszínteret.

A disszertációban csak részben megválaszolt kérdésekre és a kutatás során felmerült új problémákra további kutatásokra van szükség. Szerencsére a disszertáció megírásának idején két magyar kutatócsoport párhuzamosan dolgozik azon Pécsen és Debrecenben, hogy olyan mindenki által elérhető adatbázisokat hozzon létre, amelyek megkönnyítik a középkorászok munkáját két olyan területen, amelyek eddig nem kutattak részletesen.

Nyilvántartási szám: DEENK/199/2024 PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Óbel Tamás
Doktori Iskola: Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10094911

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvi közlemények (1)

1. **Óbel, T.**: Seguin de Badefol: "A gonczoság fia" Arábiában 1364-1365.
In: Az Ember Helye a Hely Embere, Embarkációs Történelmi és Helytörténelmi Kutatás.
Szerk.: Lengvárd István; Fikóffer Mónika; Vonyó József, Magyar Helytörténelmi Társulat;
Pécs: Kronosz Kiadó, Budapest, 143-173, 2019. ISBN: 9789198048817

Idegen nyelvi, hazai közlemények (1)

2. **Óbel, T.**: Hungarian mercenaries in the service of the Signoria Fiorentina (1360-1365).
In: Mercenaries and Crusaders. Ed.: Bárány Attila, HUN-REN-DE Középkori Magyarország és Közép-Európa Hadtörténelmi Kutatócsoport, Debrecen, 209-238, 2024. ISBN:
9789634905547

Idegen nyelvi, külföldi közlemények (2)

3. Niss, J., **Óbel, T.**: The Menfold Impact of Chevauchées as Policies of Terror (c. 1350-1400).
In: Terrorism through the Ages. Ed.: Graham Wrightson, Brill Academic Publishers, Leiden,
84-101, 2023. ISBN: 9789004646468
4. **Óbel, T.**: The Great Battle of Pease, 8. April, 1362.
In: Inicijál 8 Workshop de Estudos Medievais da Universidade do Porto / Universidade do
Porto and Faculdade de Letras and Biblioteca Digital, Estudos Medievais da Universidade do
Porto, Porto, 106-124, 2019. ISBN: 9789695956386

Magyar nyelvi tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

5. Novák, Á., **Óbel, T.**, Vassvári, R.: Magyar zsoldosok ármenet Mantovából.
Tört. Írások 96 (2), 73-86, 2023. ISSN: 1216-7258.
6. **Óbel, T.**: "Az Úr és az emberiség istentelen ellenségei" - zsoldosok a szelvényes háborúban.
Tört. Írások 20, 83-111, 2018. ISSN: 1217-4902.
7. **Óbel, T.**: Elátkozott királyok: A Szelvényes háború sorozat negyedik kötete.
Köv. 4, 11-19, 2018. ISSN: 1218-2945.

Időben nyelvi tudományok, képzelmények külföldi folyóiratban (3)

8. **Ótbel, T.**: The Importance of River Valleys in the Overall Strategy of the Mercenary Companies 1357-1386.

British Journal for Military History, 8 (3), 17-37, 2022. ISSN: 2057-0422.

DOI: <https://doi.org/10.25673/BJMH.v8i3.1642>

9. **Ótbel, T.**: Crusading Companies in the 1350th Year of Our Lord.

East Cent Eur, 47, 67-86, 2020. ISSN: 0094-3037.

DOI: <https://dx.doi.org/10.30965/15753306-04721006>

10. **Ótbel, T.**: Tinker, Tailor, Soldier, Spy: Reconnaissance, Spying On Mercenaries and Crusaders.

Imago Temporis, 14, 287-321, 2020. ISSN: 2340-7776.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21001/Ima.2020.14.11>

A DEENK a JAKSE által az IDEG Tudományos Folyóirat adatszolgáltatási és tudománymentési elvárásait a tudományok adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján vizsgálta.

Debrecen, 2024.05.06

